

2.12.2022

EOAK/3287/2021

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

LASTENSUOJELUN MENETTELY KIIREELLISTÄ SIJOITUSTA KOSKEVAN PÄÄTÖKSEN JA YHTEYDENPIDON TOIMEENPANOSSA

1 KANTELU

Kantelijat pyysivät tutkimaan sosiaalitoimen lastensuojelun menettelyä lastensuojelua koskevassa asiassa.

Kantelijat arvostelivat kantelija A:n laatimassa kirjoituksessa sosiaali- ja terveystoimen lastensuojelun ja kirjoituksessa mainittujen viranhaltijoiden menettelyä mm. kiireellistä sijoittamista, lapsen sijoittamista ja yhteydenpidon rajoittamista koskevassa asiassa.

Kirjoituksen mukaan vanhemmille ei kerrottu lapsen sijoituspaikkaa kiireellisen sijoituksen 20.11.2020 jälkeen ja he saivat kontaktin lapseensa vasta viikko päätöksenteon jälkeen (27.11.2020). Kiireellisen sijoituksen perusteet selvitettiin asianosaisille vasta 30.11.2020.

Kirjoituksen mukaan lapsen kielellisistä ja sivistyksellisistä oikeuksista ei ole huolehdittu. Kirjoituksessa kerrotaan, että lapsen koulunkäynti keskeytyi sijoituksen alussa. Kirjoituksessa on vielä kerrottu, että lapsen koulupaikasta oli päätetty ilman vanhempien myötävaikutusta.

Kirjoituksen mukaan lapsen sijoituspaikassa puhutaan vain suomea eikä huomioida asianosaisten, erityisesti lapsen kulttuuria ja uskonnollista taustaa.

Kirjoituksessa arvostellaan myös lapsen sijoittamista muualle kuin hänen läheispiiriinsä.

Kirjoituksen mukaan asianosaisten mahdollisuudet asioida viranomaisessa ovat kaventuneet sen johdosta, ettei asiassa ole huomioitu asianosaisten käyttämää kieltä. Kirjoituksessa on kerrottu, että järjestetty tulkkaus on ollut puutteellinen, yhteiset neuvotteluajat ovat olleet liian lyhyitä kielitaidottomille asianosaisille ja sosiaalityöntekijä on asioinut perheen kanssa suomeksi.

Kirjoituksen mukaan asianosaisia olisi myös kielletty ottamasta neuvotteluihin mukaan heidän nimeämäänsä henkilöä.

Kantelukirjoituksessa arvostellaan myös asiassa tehtyjä kirjausmerkintöjä.

Kirjoituksen mukaan asiassa on tehty yhteydenpidon rajoittamispäätöksiä, jotka ovat koskeneet lapsen ja asianosaisten välistä yhteydenpitoa. Kirjoituksen mukaan lapsen ja muiden hänelle läheisten välistä yhteydenpitoa oli rajoitettu ilman päätöksentekoa.

Kirjoituksessa arvostellaan vielä monin eri tavoin kirjoituksessa mainittua sosiaalityöntekijää. Kirjoituksen mukaan sosiaalityöntekijä olisi kiristänyt ja uhkaillut, että vain myöntämällä pahoinpitelyn, viranhaltija voi harkita jotain muuta kuin huostaanottoa ja että koko tämä prosessi voi vaikuttaa negatiivisesti oleskelulupapäätöksiin ja voi johtaa karkottamiseen, siinä tapauksessa, että vanhemmat saavat tuomion pahoinpitelystä.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta B:n kaupungin hyvinvoinnin ja terveyden toimialan lastensuojelu antoi lausunnon. Lausunnon liitteenä oli johtavan sosiaalityöntekijän ja lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden selvitykset. Lausunto ja selvitykset ovat tämän päätöksen liitteenä.

Lausuntoon oli liitetty myös lasta koskevia lastensuojelussa laadittuja asiakasmerkintöjä.

Pyysin myös kantelun tutkimiseksi Helsingin hallinto-oikeudesta selvitystä siellä ratkaistuista ja vireillä olevista yhteydenpitoa koskevista asioista. Tämän selvityksen mukaan B:n kaupungin perhehoidon sosiaalityön johtava sosiaalityöntekijän päätös 15.9.2021 numero 2021 128. (Dnro 25177/2021), on tullut vireille 15.10.2021 ja B:n kaupungin perhehoidon sosiaalityön johtavan sosiaalityöntekijän päätös 31.1.2022 numero 2022 13 (Dnro 1625/2022), on tullut vireille 1.4.2022. Näiden asioiden käsittely on siis kesken hallinto-oikeudessa.

Hallinto-oikeuden päätöksestä 28.1.2022 H402/2022 ilmenee, että hallinto-oikeus on hyväksynyt hakemuksen lapsen huostaanotosta ja sijoittamisesta perhehoitoon päätöksessä tarkoitettuun sijaishuoltopaikkaan.

Hallinto-oikeus on samassa päätöksessään kumonnut yhteydenpidon rajoitusta koskevat kolme viranhaltijan päätöstä.

3 RATKAISU

3.1 Kiireellinen sijoitus

Helsingin hallinto-oikeus on huostaanottoa koskevassa päätöksessään arvioinut myös lapsen kiireellistä sijoitusta koskevan päätöksen lainmukaisuutta.

Koska asia on jo tutkittu tuomioistuimessa, minun ei ole tarpeen tutkia asiaa tältä osin enemmälti.

Huomioni kiinnittyi kuitenkin seuraavaan.

Sosiaalitoimen lausunnossa on todettu, että ”Kiireellisen sijoituksen tilannetta on kuvattu [sosiaalityöntekijöiden] selvityksessä. Tilanteessa on toimittu yhteistyössä poliisin kanssa ja päädytty tehtyihin ratkaisuihin. Kiireellisestä sijoituksesta, yhteydenpidon rajoittamisesta ja olinpaikan ilmoittamatta jättämisestä on laadittu asianmukaiset päätökset. Arvioni mukaan tilanteessa on toimittu lapsen edun mukaisesti tilanteessa, jossa kyseessä on vanhempien lapseensa kohdistama pahoinpitelyepäily.”

Lausunnosta saa vaikutelman, että päätöksentekoon on vaikuttanut myös poliisin esitutkinnalliset syyt.

Totean tämän takia yleisesti, että olen useissa ratkaisuisani korostanut, että lastensuojelulliset toimet tulee erottaa poliisille kuuluvasta rikoksen selvittämisestä. Poliisin tutkinnalliset syyt eivät voi sellaisenaan olla perusteena lastensuojelulain mukaisille toimenpiteille. Sosiaaliviranomaisten tulee lastensuojelutehtäviä hoitaessaan noudattaa lastensuojelua koskevaa lainsäädäntöä (esimerkiksi ratkaisuni 8.2.2013 1304/4/12).

Myös hallinto-oikeus toteaa edellä mainitussa päätöksessään, että ”rikosasian esitutkinnalla tai sen yhteydessä tai nojalla tehtävillä viranomaisten ratkaisuihin ei ole sinänsä välitöntä yhteyttä tämän lastensuojeluasian oikeudelliseen arviointiin, vaikka niidenkin yhteydessä saatu selvitys voidaan osaltaan ottaa huostaanottoasiassa huomioon. Kysymystä lapsen huostaanotosta lähestytään lastensuojelulaissa säädettyjen lastensuojelun keskeisten periaatteiden ja tavoitteiden pohjalta, eivätkä oikeudellisen harkinnan perusteet ja painotukset ole yhteydessä rikosoikeudellisiin harkintaperusteisiin ja laintulkintaan. Lapsen edun tulee siten olla keskeinen arviointiperuste kaikissa lasta koskevissa lastensuojelutoimenpiteissä. Jos lapsen tai vanhemman edut ovat keskenään ristiriidassa, asia on ratkaistava lapsen edun hyväksi.”

Kantelijat kertoivat myös, ettei heille kerrottu lapsen sijoituspaikkaa kiireellisen sijoituksen 20.11.2020 jälkeen ja he saivat kontaktin lapseensa vasta viikko päätöksenteon jälkeen (27.11.2020). Kiireellisen sijoituksen perusteet selvitettiin kantelijoille kirjoituksen mukaan vasta 30.11.2020.

Sosiaalitoimen lausunnosta ja sosiaalityöntekijän selvityksestä ilmenee, että olinpaikan salaamisesta ja yhteydenpidon rajoittamisesta tehtiin tällöin päätökset. Sosiaalityöntekijän selvityksestä ilmenee myös, miksi päätöksen perusteita ei kantelijoille välittömästi kerrottu. Selvityksen mukaan ”vanhemmille kerrottiin, että sosiaalityöntekijät eivät nyt voi kertoa tätä tarkemmin kiireelliseen sijoitukseen johtaneita syitä, mutta heille kerrottiin, että kyseessä on pahoinpitelyepäily. Vanhemmille ei kerrottu tarkemmin poliisitutkintaprosessista, koska tämä olisi saattanut vaarantaa asian poliisitutkinnan.”

Minulle toimitetuista asiaa koskevista päätöksistä (kiireellinen sijoitus, olinpaikan salaaminen ja yhteydenpitoa ja sen rajaamista koskeva toinen päätös) ei ilmene, milloin ja miten päätökset annettiin tiedoksi kantelijoille.

Tämän takia totean ensin seuraavaa.

Hallintolain 54 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen on annettava tekemänsä päätös viipymättä tiedoksi asianosaiselle ja muulle tiedossa olevalle, jolla on oikeus hakea siihen oikaisua tai muutosta valittamalla. Säännös korostaa päätöksen tiedoksiannon merkitystä yhtäältä osana hallintoasian käsittelyä ja toisaalta muutoksenhakuoikeuden käyttämisen edellytyksenä. Säännös sisältää myös yleisen ajallisen tehosteen, jolla pyritään varmistamaan, ettei päätöksen tekemisen ja tiedoksiannon välinen aika pitkity aiheuttomasti.

Tiedoksiannon hoitaminen viipymättä on viranomaiselle omaaloitteisesti kuuluva velvollisuus, joka ei voi jäädä vain asianosaisen pyyntöjen, toivomusten tai vaatimusten varaan. Päätöksen viivytyksettömällä tiedoksiannolla on merkitystä erityisesti asianosaisen mahdollisuuksiin reagoida riittävän nopeasti viranomaisen päätökseen hakemalla siihen muutosta ja siihen liittyvänä päätöksen täytäntöönpanon keskeyttämistä. Asianosainen ei voi tehokkaasti käyttää hänelle perusoikeutena turvattua oikeutta muutoksenhakuun, ellei päätöstä perusteluineen ei ole annettu hänelle tiedoksi.

Totean, että lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle viranomaisen toimenpitein on niin merkittävä ja kaikkien osapuolten perusoikeuksia syvästi koskeva päätös, että tiedoksiannon viivytyksettömyyden vaatimus korostuu.

Saamastani selvityksestä ja kantelukirjoituksessa todetusta kiireellisen sijoituksen perusteiden ilmoittamatta jättämisestä, syntyy käsitys, että päätösten tiedoksiantoon (sen mahdolliseen viivästymiseen) on vaikuttanut tosiasiaa poliisin tutkinnalliset syyt.

Kuten olen edellä todennut, päätökset lasta koskevassa asiassa on tehtävä lastensuojelulaissa säädetyillä perusteilla ja päätökset on annettava tiedoksi asianosaisille siten kuin hallintolaki edellyttää.

Kiinnitän B:n kaupungin lastensuojelun huomiota edellä sanottuun.

3.2 Lapsen huostaanotto ja sijaishuoltopaikan valinta

Kirjoituksen mukaan lapsen sijoituspaikassa puhutaan vain suomea eikä huomioida asianosaisten, erityisesti lapsen kulttuuria ja uskonnollista taustaa.

Kirjoituksessa arvostellaan myös lapsen sijoittamista muualle kuin hänen läheispiiriinsä.

Helsingin hallinto-oikeus on edellä mainitussa päätöksessään arvioinut huostassa pidon perusteita ja erityisesti lapsen kielellisten oikeuksien toteutumista sijaishuollossa. Päätöksen mukaan ”sijasiperheessä kyetään tarjoamaan lapselle hyvä hoiva ja huolenpito ja lisäksi lapsen kielelliset, kulttuurilliset ja uskonnolliset tarpeet tulevat huomioiduksi.” Hallinto-oikeus on siis arvioinut, että sijasiperhe on lapsen tarpeita vastaava ja hänen etunsa mukainen sijaishuoltopaikka.

Hallinto-oikeus on päätöksessään kuitenkin korostanut erityisesti lapselle kuuluvien kielellisten oikeuksien edistämistä ja turvaamisvelvollisuutta ja velvollisuutta perheen jälleenyhdistämisen suunnitteluun ja siihen liittyvien palvelujen ja tuen toimeenpanoon.

Hallinto-oikeus toteaa, että ”Myös kieli- ja kulttuuri-identiteetti ovat keskeisiä tekijöitä lapsen kasvussa ja kehityksessä. [Lapsen] äidinkieli on - - - ja asiassa saadun selvityksen mukaan perhe puhuu sitä keskenään. Lastensuojelun asianomaisella viranomaisella on aktiivisia toimenpiteitä edellyttävä vastuu ja toimimisvelvollisuus [lapsen] kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimiseksi hänen kasvatuksessaan.”

Edelleen hallinto-oikeus toteaa, että ”lastensuojelulain 4 §:n 3 momentissa on säädetty sijaishuollon järjestämisen keskeiseksi tavoitteeksi perheen jälleenyhdistäminen. Tämä merkitsee, että päämäärä perheen jälleenyhdistämisestä on oikeudellinen seikka, joka on otettava huomioon harkittaessa huostaanoton kestoa, sen aikana tehtävää yhteistyötä asianosaisten kanssa ja toimeenpantaessa rajoituksia.

Puheena olevassa asiassa lastensuojelun asianomaisella viranomaisella on velvollisuus pyrkiä perheen jälleenyhdistämiseen arvioimalla muun muassa huostaanoton aikana [lapsen] asiakassuunnitelmassa ja vanhemmille tehtävässä asiakassuunnitelmassa, minkälaisia tukitoimia ja palveluja vanhemmille ja lapselle on mahdollista tai tarpeen järjestää. Huostassapito on lopetettava heti, kun huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole.”

Koska sijaishuollosta ja sijaishuoltopaikasta päättää viimekädessä tuomioistuin, tuomioistuimen riippumattomuuden vuoksi en tutki asiaa tältä osin enemmälti.

Totean yleisesti seuraavan.

Lapsen ja hänen vanhempiansa välisen suhteen tukeminen ja ylläpitäminen on olennainen lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävä perheen jälleenyhdistämisen tavoitteen toteuttamiseksi. Lasta ei saa milloinkaan lastensuojelun toimenpiteillä vieraannuttaa vanhemmistaan.

Viranomaisen on ryhdyttävä perheen jälleenyhdistämiseen tähtääviin toimenpiteisiin heti, kun se on mahdollista. Perheen jälleenyhdistämisen tavoitetta on punnittava lapsen etua silmällä pitäen. Tässä mielessä etenkin vanhemman ja lapsen välisen suhteen ylläpidon mahdollistaminen ja sen tukeminen sekä edistäminen on sosiaalihuollosta vastuussa olevan viranomaisen olennainen tehtävä perheen jälleenyhdistämisen tavoitteen toteuttamiseksi.

Kuten hallinto-oikeus on päätöksessään todennut, perheen jälleenyhdistämistä suunnitellaan konkreettisesti lasta koskevassa asiakassuunnitelmassa ja vanhemmuutta tukevassa vanhemmille laadittavassa suunnitelmassa. Lastensuojelulain 30 §:n tarkoittaman vanhemmuutta tukevan suunnitelman tarkoituksena voi soten olla lapsen ja hänen vanhempansa suhteen korjaaminen, yhteydenpidon edistäminen tai perheen jälleenyhdistämisen edellytysten luominen ja niiden toteuttaminen.

Varsinkin silloin, kun kyse on monikulttuurisesta perheestä, korostuu perheen jälleenyhdistämistä suunniteltaessa ja sen edellyttämiä toimenpiteitä toteutettaessa viranomaisen velvollisuus huolehtia ja edistää lapselle kuuluvien kielellisten, kulttuuristen ja uskonnollisten oikeuksien toteutumisesta.

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:ssä on säädetty sosiaalihuollon asiakkaan oikeudesta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon. Pykälän 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkielensä ja kulttuuritaustansa.

Lastensuojelulla on sijaishuoltoa järjestettäessä myönteinen, aktiivisia toimenpiteitä edellyttävä vastuu ja velvollisuus pitää yllä lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa sekä tukea lapsen taustan mukaista kielellistä, kulttuurista ja uskonnollista kehitystä.

3.3 Yhteydenpidon edistäminen, sen rajoittaminen ja velvollisuus päätöksentekoon

Totean aluksi yhteydenpito-oikeuden ja lapsen kielellisten oikeuksien suhteesta ja merkityksestä yleisesti seuraavan.

Lastensuojelulain 54 §:n mukaan sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vieraillemalla sijaishuolto paikan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja lapsen sijaishuolto paikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiansa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 20 artiklan mukaan, kun lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle, on ratkaisua harkittaessa asianmukaista huomiota kiinnitettävä jatkuvuuden toivottavuuteen lapsen kasvatuksessa ja lapsen etniseen, uskonnolliseen, sivistykselliseen ja kielelliseen taustaan.

Lapsen etua arvioitaessa on lastensuojelulain 4 §:n 2 momentin mukaan kiinnitettävä huomiota muun muassa lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioon ottamiseen. Totean, että viranomaisen on järjestettävä toimintansa siten, että lapsen oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin toteutuu mahdollisimman täysimääräisesti jokaisessa tilanteessa.

Totean tässä, että lapsen ja hänen vanhempiansa, sekä myös hänen hoidostaan vastaavien henkilöiden välisellä yhteisellä kielellä on olennainen merkitys niin lapsen hoidon jatkuvuuden, kuin hänen hoitonsa onnistumisenkin kannalta. Lapsen äidinkieli toimii hänen tunne- ja ajattelukielenään. Mikäli lapsi ei voi käyttää äidinkieltään, häneltä voi (ainakin osittain) jäädä puuttumaan välineet käsitteelliseen ajatteluun sekä tunteiden ilmaisuun.

Lastensuojelulain nimenomaisen säännöksen mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten lapsen läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet voidaan turvata, sekä miten lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta huomioidaan lapsen sijaishuollossa.

Tämä tarkoittaa sitä, että lastensuojelulla on aktiivisia toimenpiteitä edellyttävä vastuu ja velvollisuus pitää yllä lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa sekä tukea lapsen taustan mukaista kielellistä, kulttuurista ja uskonnollista kehitystä. Lapsen ja hänen vanhempansa välinen yhteydenpito vaikeutuu tai ei lainkaan onnistu, jos heillä ei ole yhteistä kieltä.

Mikäli lapsi ei saa harjoittaa omaa äidinkieltään ja kulttuuriaan, voi lapsi käytännössä vieraantua omasta kielestään ja kulttuuristaan häntä vahingoittavalla tavalla. Erityisesti pienelle lapselle äidinkielen säilyttäminen ja sen kunnollinen oppiminen on erityisen tärkeää hänen identiteettinsä muodostumisen ja kehittymisensä kannalta.

Korostan, että lapsen oikeudella omaan äidinkieleensä on vahva liittymä lapsen oikeuteen pitää yhteyttä omiin vanhempiinsa ja läheisiinsä ja viranomaiselle kuuluvaan velvollisuuteen pyrkiä perheen jälleenyhdistämiseen.

Viitataan yhteydenpidon edistämisvelvollisuuden merkityksestä tässä yhteydessä korkeimman hallinto-oikeuden antamaan ratkaisuun KHO 1.2.2018 T 424:

KHO 1.2.2018 T 424. Lapsi oli yhdessä kahden sisaruksensa kanssa otettu huostaan ja sijoitettu sijaishuoltoon olosuhteisiin, joissa hänen ei ollut mahdollista ylläpitää tai kehittää vanhempiensa käyttämän, perheen yhteisen kielen taitoa.

Lapsen etua arvioitaessa on lastensuojelulain 4 §:n 2 momentin mukaan kiinnitettävä huomiota muun muassa lasten läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden turvaamiseen sekä hänen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustansa huomioon ottamiseen.

Lastensuojelulain sääntelystä sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaisesta perhe-elämän suojasta ja lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 9 artiklan 3 kappaleen (Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suorita yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista.) mukaisesta lapsen oikeudesta läheisten suhteiden ja suorien yhteyksien pitämiseen vanhempiinsa johtuu, ettei vastuuta lapsen kielellisen, kulttuurillisen ja uskonnollisen taustan huomioon ottamisesta voida jättää yksin lapsista erossa asuvien vanhempien vastuulle, vaan myös lastensuojelulla on tähän liittyvä positiivinen, aktiivisia toimenpiteitä edellyttävä vastuu ja toimimisvelvollisuus.

Korkein hallinto-oikeus katsoi, että lapsen läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hänen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustansa tukemiseen olisi tullut kiinnittää sijaishuoltopaikkaa valittaessa enemmän huomiota. Lapsen äiti ja isä puhuivat ranskaa, jota he tulkattuina käyttivät myös korkeimmassa hallinto-oikeudessa toimitetussa suullisessa käsittelyssä. Lastensuojelulain 4 §:n sekä 50 §:n mukainen tavoite lapsen läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisestä sekä lapsen kiinnittymisestä kielelliseen taustaansa on mahdollista ottaa sijaishuoltopaikassa esitettyä paremmin huomioon esimerkiksi tarjoamalla lapselle hänen vanhempiensa puhuman ranskan kielen ikätasoista opetusta. Näitä tavoitteita turvataan myös lapsen riittävällä yhteydenpidolla vanhempiinsa.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on ryhdyttävä perheen jälleenyhdistämiseen tähtääviin toimenpiteisiin heti, kun se on lapsen edun kannalta mahdollista. Tässäkin mielessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on edistää ja tukea sijaishuollossa olevan lapsen mahdollisuutta ylläpitää suhdetta vanhempiinsa.

Sijaishuoltoa järjestettäessä ja varsinkin perheen jälleenyhdistämistä suunniteltaessa ja sitä vaiheittain toteutettaessa on välttämätöntä, että asiaan osalliset tahot (viranomainen, vanhemmat ja sijaishuoltopaikka, mahdollinen lapsen edunvalvoja) voivat toimia yhdessä tavoitteen saavuttamiseksi. Päävastuu yhteistyön toteuttamisesta, on sijaishuollosta vastuussa olevalla viranomaisella.

Totean tämän jälkeen asiassa tehdyistä yhteydenpitoa koskevista ratkaisuista vielä seuraavan.

Kuten olen edellä todennut, hallinto-oikeus on käsitellyt päätöksessään kolme lasta koskevaa yhteydenpidonrajoituspäätöstä.

Edelleen hallinto-oikeudesta saadun tiedon mukaan siellä on vireillä kaksi yhteydenpitoa ja sen rajoittamista koskevaa valitusta. Koska vakiintuneen laillisuusvalvontakäytännön mukaan oikeusasiamies ei tutki asiaa, joka on saatettu tuomioistuimen arvioitavaksi, en tutki näiltä osin asiaa enemmälti.

Lapsen ja asianosaisten välistä yhteydenpitoa on siis rajoitettu tekemällä asiassa rajoituspäätökset. Kantelun mukaan lapsen ja muiden hänelle läheisten välistä yhteydenpitoa on rajoitettu kuitenkin ilman päätöksentekoa.

Sosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan ”olennaista on selvittää lapsen oma kokemus siitä, ketkä ovat hänelle läheisiä ihmisiä (selvityksessä on viitattu THL:n antamiin ohjeisiin). [Lapsen] yhteydenpito vanhempiinsa on rajoitettu Yhteydenpidon rajoittamispäätöksellä. [Lapsen] yhteydenpitoa [sedän puolisoon] ja hänen perheensä kanssa ei ole rajoitettu, koska lastensuojelua on se käsitys, että [lapsi] ei koe heitä läheisiksi.

[Sedän puoliso] on vaatinut saada tavata [lasta]. Sosiaalityöntekijä on konsultoinut asiassa myös B:n kaupungin lastensuojelun lakimestä. Lakimiehen mukaan olennaista on lapsen oma kokemus siltä, ketkä ovat hänelle läheisiä ihmisiä. Tästä syystä yhteydenpidon rajoittamispäätöstä ei ole tehty.”

Totean, että yhteydenpidon rajoittaminen merkitsee puuttumista paitsi lapsen myös hänen vanhempiensa tai muiden läheistensä perusoikeuksiin ja perhe-elämän suojaan. Tämän vuoksi yhteydenpidon rajoittaminen on mahdollista vain lastensuojelulain 62 §:n 1 momentin edellytysten täytyessä, mikäli lapsen yhteydenpidosta näihin henkilöihin ei ole voitu sopia asiakassuunnitelmassa tai muutoin. Tällöin yhteydenpidon rajoittamisesta on tehtävä nimenomainen päätös lastensuojelulain 62 ja 63 §:n mukaisesti

Vaikka viranomaisen katsoisikin, ettei henkilöä ole pidettävä lapsen läheisenä henkilönä, edellyttää yhteydenpitoa vaatineen henkilön oikeusturvan toteutuminen, että asiassa tehdään päätös, johon voi hakea muutosta.

Julkaistussa ratkaisussa (www.finlex.fi), KHO:2017:54, korkein hallinto-oikeus katsoi, että kun otetaan huomioon perustuslain 21 §:ssä säädetty perusoikeus saada perusteltu päätös ja hakea muutosta, tilanteessa, jossa 12 vuotta täyttäneen lapsen voidaan katsoa tahtovan yhteydenpitoa henkilöön, jota ei lähtökohtaisesti voida pitää hänen läheisenään, lapsen edun on katsottava edellyttävän, että yhteydenpidon rajoittamisesta tehdään päätös, johon voidaan hakea muutosta.

Korkein hallinto-oikeus totesi päätöksessään vielä nimenomaisesti, että ”sama koskee tilannetta, jossa yhteydenpitoa haluavan henkilön asema läheisenä henkilönä on tulkinnanvarainen, jotta tämä voi halutessaan saattaa kysymyksen tuomioistuimen ratkaistavaksi.”

Kun asiassa ei ole hyväksytty kantelukirjoituksessa tarkoitettua henkilön vaatimuksia yhteydenpidon toteuttamiseksi kantelijoiden lapseen, ja kun tähän vaatimukseen ei ole tehty lastensuojelulain mukaista päätöstä, on asiassa toimittu lastensuojelulain vastaisesti. Kyseessä oleva henkilö (ja lapsi) on siis menettänyt tämän B:n kaupungin sosiaalitoimen lastensuojelun virheellisen menettelyn johdosta mahdollisuutensa saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Toimenpiteeni ilmenevät kohdasta 4.

3.4 Sivistykselliset oikeudet sijaishuollon aikana ja yhteistoiminta huoltajien kanssa

Kantelijat arvostelivat myös sitä, että lapsen koulupaikkaa muutettiin ilman, että asiasta olisi keskusteltu huoltajien kanssa.

Perusteena koulun vaihdolle oli se, että koulu olisi lähempänä nykyistä sijoituspaikkaa. Kantelun mukaan huoltajat olivat vastustaneen koulun vaihtoa.

Saamassani selvityksessä on kerrottu, että ”Koska vanha koulu sijaitti erittäin lähellä perheen kotia, syntyi sosiaalityöntekijöille vakava huoli siitä, että vaikeassa tilanteessa oleva [lapsi] saattaisi yrittää karata vanhempien luo kesken koulupäivän tai vanhemmat saattaisivat tulla tapaamaan [lasta] koululle. [Lapsen] koulunkäynnin tauon ja koulun vaihdon tarkoituksena oli siten turvata [lapsen] psyykkistä terveyttä ja sivistyksellisiä oikeuksia.” Edelleen selvityksen mukaan ”Sosiaalityöntekijät selvittivät, että [uudessa] koulussa [lapsella] olisi mahdollisuus pienryhmään ja tiiviimpään tukeen, kun taas [vanhassa] koulussa [lapsi] opiskeli tavallisessa luokassa.”

Lastensuojelulain 45 §:n 1 momentin mukaan, kun lapsi on otettu huostaan, sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on aina arvioitava, missä laajuudessa viranomaiselle kuuluvaa säännöksen tarkoittamaa päätäntävaltaa lapsen asioista voidaan käyttää esimerkiksi vastoin huoltajien tai lapsen toivomusta tai näkemystä. Ristiriitatilanteissa on harkittava, onko kysymys huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseen vaikuttavista asioista ja tämän perusteella on päätettävä, kuuluuko asia viranomaisen vai huoltajien päätettäviin asioihin.

Saamastani selvityksestä ei ilmene, millä tavoin lapsen koulussa oli mahdollista huomioida lapsen ja kantelijoiden käyttämä yhteinen kieli ja toisaalta olisiko vanhassa koulussa voitu tukea lapsen kielten opiskelua. Selvityksessä ei myöskään arvioida, kuinka konkreettinen tai todellinen lapsen selvityksessä mainittu karkaamisriski oli.

Koska selvitys on tältä osin puutteellinen, minulla ei ole mahdollisuutta arvioida pelkästään saamieni selvitysten ja minulle toimitettujen asiakirjojen perusteella, oliko esitykseen koulupaikan vaihtoon sellaisia sijaishuollon järjestämiseen liittyviä välttämättömiä syitä ja perusteita, mitä lastensuojelulain 45 §:ssä on edellytetty.

Kiinnitän tämän takia B:n kaupungin lastensuojelun huomiota, että sen on sijaishuoltoa järjestettäessä pyrittävä varmistamaan, ettei lapsen huoltajille kuuluvaa päätösvaltaa ja osallistumisoikeutta palvelujen suunnitteluun sekä niiden toteuttamiseen perusteettomasti kavenneta.

Lastensuojelulaista ilmenevään velvollisuuteen hyvään yhteistoimintaan huoltajien, vanhempien ja lapsen välillä kuuluu se, että vanhempia ja huoltajia informoidaan lapsen elämään, terveyteen ja koulutukseen liittyvistä tärkeistä tosiasialliseen hoitoon ja huolenpitoon liittyvistä päätöksistä. Näissä asioissa lapsen huoltajaa tulisi pääsääntöisesti aina pyrkiä kuulemaan ja saamaan tarvittaessa myös hänen hyväksyntänsä ratkaisulle ennen ratkaisun tekemistä.

Totean perusopetuslain sisältämästä yhteistyövelvollisuudesta ja päätöksentekovelvollisuudesta vielä seuraavaa.

Perusopetuslain 3 §:n mukaan opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa.

Perusopetuslain 6 §:ssä säädetään oppilaan koulupaikan määräytymisestä.

Säännöksen 1 momentin mukaan opetus tulee kunnassa järjestää siten, että oppilaiden matkat ovat asutuksen, koulujen ja muiden opetuksen järjestämipaikkojen sijainti sekä liikenneyhteydet huomioon ottaen mahdollisimman turvallisia ja lyhyitä.

Säännöksen 2 momentin mukaan kunta osoittaa oppivelvolliselle ja muulle tässä laissa tarkoitettua opetusta saavalle 1 momentin mukaisen lähikoulun tai muun soveltuvan paikan, jossa tämän lain 4 §:n 1 ja 2 momentin mukaisesti annetaan opetusta sellaisella oppilaan omalla kielellä, jolla kunta on velvollinen opetusta järjestämään.

Edelleen säännöksen mukaan, kunta voi perustellusta opetuksen järjestämiseen liittyvästä syystä opetuskieltä muuttamatta vaihtaa opetuksen järjestämipaikkaa.

Mikäli lapsen etu sitä edellyttää, voidaan oppilaalle osoitettua koulupaikkaa vaihtaa myös perustellusta oppilaaseen liittyvästä syystä. Mikäli koulu muuttaa lapsen koulupaikkaa esimerkiksi sosiaalityöntekijän lastensuojelulain 45 §:ään perustuvan esityksen johdosta, tulee opetustoimen toimivaltaisen viranhaltijan ennen päätöksentekoa selvittää hallintolain mukaisella tavalla huoltajien mielipiteet asiassa. Asiassa tehtävä hallinnollinen päätös on annettava muutoksenhakuohjauksin varustettuna tiedoksi huoltajille ja asiassa puhevaltaa käyttäneelle sijoittajaviranomaiselle (käytännössä sosiaalityöntekijälle).

Lastensuojelun arvioidessa sitä, missä ja miten lapselle tulee järjestää hänen tarpeidensa mukaista opetusta, on sosiaalityöntekijän selvitettävä huoltajan käsitykset myös siitä, miten ja missä opetusta tulisi lapselle antaa. Viimekädessä, mikäli sijaishuollon toimeenpano sitä edellyttää, päättää asiasta (siis koulupaikkaa koskevan esityksen tekemisestä) lapsen sijaishuollon järjestämisestä vastaava viranomainen. Oppilaan koulupaikan vaihtamisesta päättää opetuksen järjestäjä hankittuaan asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvitykset.

Totean kuitenkin tässä yhteydessä seuraavan. Kantelukirjoituksessa oli esitetty vakavaa huolta lapsen ja vanhempien yhteisen kielen säilymisestä.

Minulle toimitetun selvityksen mukaan koulupaikan vaihdon syynä on ollut ainakin lapsen turvallisuus ja sijaishuolto paikan etäisyys.

Koulupaikkaa vaihdettaessa on kiinnitettävä myös huomiota siihen, miten uusi koulu tukee ja edistää sijoitetun lapsen mahdollisuuksia käyttää yhteistä kieltä vanhempiensa kanssa. Tarvittaessa, mikäli koulussa ei esimerkiksi ole mahdollisuutta perusopetusta täydentävään oppilaan oman äidinkielen opetukseen tai mikäli koulussa annettu opetus ei huomioi lapsen kotikieltä, on sijaishuollosta vastuussa olevalla viranomaisella velvollisuus tukea lapsen mahdollisuuksia säilyttää kotikielensä ja myös edistää tämän kielen oppimista esimerkiksi järjestämällä lapselle siihen liittyvää opetusta tai muuta tukea.

3.5 Muut asiat

Kirjoituksessa on arvosteltu myös tulkkauksen järjestämistä, avustajan käyttöä asiakastilanteessa ja sosiaalityöntekijän menettelyä.

Saamassani selvityksessä on kiistetty asiassa esitetty arvostelu ja kerrottu, miten esimerkiksi tulkkauksista on eri tavoin järjestetty ja millä tavoin kantelijoilla on ollut mahdollisuus käyttää tukihenkilöä tai avustajaa neuvotteluissa.

Kirjoituksessa tarkoitettu sosiaalityöntekijä on antamassaan selvityksessä kertonut, miten hän on asiassa menetellyt ja miten vanhempien mielipiteitä on kuultu ja miten asiassa on selvitetty lapsen ja perheen palvelujen ja tuen tarvetta.

Asiassa on siis esitetty ristiriitaisia näkemyksiä. Näiltä osin minulla ei enää ole käytössäni olevin keinoin mahdollisuutta saada asiaan muuta selvitystä. Tämän takia en voi ottaa kantaa asiaan.

Siltä osin kuin kirjoituksessa on kerrottu asiakastietojen virheistä ja puutteellisuuksista, on kantelijoilla mahdollisuus pyytää tietojensa korjaamista lastensuojelulta. Mikäli vaatimuksiin ei suostuta, on asia mahdollista saattaa tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi.

Sosiaalityöntekijä on myös kiistänyt kirjoituksessa esitetyn painostuksen ja kertonut, että ”annoin vanhemmille vielä viimeisen mahdollisuuden pohtia asiaa ja väkivallan myöntämistä yli viikonlopun, jonka jälkeen laittaisin sijaisperheen hakemisprosessin vireille. Sitä ei voi laittaa vireille ”varmuuden vuoksi. Sosiaalityöntekijän tulee olla vakuuttunut lapsen sijaishuollon tarpeesta. Käsitykseni mukaan vanhemmat ovat kokeneet tämän uhkailuna ja kiristyksenä, mitä se ei ole ollut.”

Hallinto-oikeus on myös käsitellyt asiaa päätöksessään ja totesi siinä, että ”Lastensuojelun näkemyksen mukaan avohuollon tukitoimien lähtökohta on kuitenkin se, että vanhemmat myöntävät [lapseen] kohdistuneet teot. Vasta tämän jälkeen on aidosti mahdollista ryhtyä järjestämään tilanteen kannalta välttämättömiä tukitoimia. Syyttömyysolettama huomioon ottaen lastensuojeluviranomaiset eivät voi vaatia sitä, että vanhemmat myöntävät [lapseen] kohdistuneet epäillyt teot ennen kuin avohuollon tukitoimia voidaan ryhtyä järjestämään.

Olen samaa mieltä hallinto-oikeuden päätöksessä esitetyn kanssa. Lisäksi totean, että saamani selvityksen perusteella en ymmärrä, mikä merkitys avohuollon tukitoimien järjestämiselle olisi ollut sillä, että vanhemmat myöntäisivät sosiaalityöntekijöille toimineensa lasta kohtaan moitittavalla tavalla. Pidän tällaista menettelyä sosiaalitoimen selvityksessä esitetyn perusteella epäasiallisena ja asiaan kuulumattomana.

Pidän myös moitittavana sitä, että vastuussa olevat viranhaltijat ovat kantelijoille antaneet ymmärtää, että tapahtumien myöntämisellä olisi myönteinen vaikutus oleskeluvan käsittelyyn. Oleskeluluvan myöntämisen edellytysten selvittäminen ja arviointi ei kuulu lastensuojeluviranomaisen toimivaltaan.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen päätöksenteon lainvastaisuudesta B:n kaupungin hyvinvoinnin ja terveyden toimialan lastensuojelun tietoon.

Samalla kiinnitän sen huomiota siihen, mitä olen kohdissa 3.2–3.4 esittänyt lapsen kielellistä oikeuksista ja velvollisuuksista perheen jälleenyhdistämisessä.

Kiinnitän myös B:n kaupungin hyvinvoinnin ja terveyden toimialan lastensuojelun huomiota, mitä olen todennut kohdassa 3.1 päätöksen tiedoksiannosta, kohdassa 3.4 hyvästä yhteistoiminnasta ja lapsen sivistyksellisistä oikeuksista ja kohdassa 3.5 sosiaalityöntekijän menettelystä.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni B:n kaupungin hyvinvoinnin ja terveyden toimialan lastensuojelulle.